

Nie można zdradzić Ewangelii. Rozmowy z abp. Ignacym Tokarczukiem, rozmawiał, wstępem i przypisami opatrzył Mariusz Krzysztofiński, Rzeszów-Kraków 2013, Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, ss. 152

Książka ze wspomnieniami arcybiskupa przemyskiego Ignacego Tokarczuka, wydana przez rzeszowski oddział Instytutu Pamięci Narodowej oraz Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie powstała na podstawie zapisu rozmów, które w lutym i marcu 2011 r. przeprowadził z nim Mariusz Krzysztofiński. Jest to drugie, poszerzone wydanie publikacji o rok wcześniejszej.

We wstępie (s. 13) autor odnotował, że rozmowy zostały autoryzowane przez I. Tokarczuka kilka miesięcy po ich zarejestrowaniu, a w ciągu kolejnych spotkań uzupełniano kwestie szczegółowe. Zgromadzony materiał został uporządkowany w rozdziały tematyczne, które odzwierciedlają poszczególne etapy życia rozmówcy. Są to kolejno: „Rodzina, dzieciństwo, edukacja” (s. 15–27), „Okupacyjne losy. Pierwsze lata kapłaństwa” (s. 28–46), „Początki posługi biskupiej. Geneza nielegalnego budownictwa sakralnego” (s. 47–58), „Trudne duszpasterzowanie” (s. 59–72), „Ludzie i sprawy” (s. 73–84), „Działalność duszpasterska poza diecezją” (s. 85–91), „Spotkania z bł. Janem Pawłem II” (s. 92–97), „Świadectwo o męczeństwie bł. ks. Jerzego Popiełuszki” (s. 98–105) oraz „Wsparcie dla opozycji” (s. 106–124).

Urodzony w 1918 r. w Łubiankach Wyższych Ignacy Tokarczuk wychowywał się w rodzinie rolniczej, która wielkim staraniem wykształciła go najpierw w pobliskim Zbarażu, a później w Seminarium Duchownym we Lwowie, które kończył już pod okupacją. Po święceniach kapłańskich w 1942 r. objął parafię w Złotnikach, gdzie na początku 1944 r. cudem ocalał z napadu banderowców, by do końca wojny służyć posługą we Lwowie. Po wojnie trafił do parafii w Katowicach i doktoryzował się na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Z pracy na tej uczelni zrezygnował w 1952 r. na znak protestu przeciw wprowadzeniu na KUL-u organizacji ZMP. Następnie trafił do Olsztyna, gdzie m.in. prowadził duszpasterstwo akademickie, organizując bez zgody władz pielgrzymkę studentów do Częstochowy (w 1958 r.). Za to władze sprzeciwiły się objęciu przez niego olsztyńskiej parafii. Jego działalność duszpasterska i opozycyjna rozwijała się w pełni od 1966 r., kiedy w tajemnicy przed władzami objął biskupstwo przemyskie, a następnie rozpoczął program budownictwa sakralnego, w ramach którego w latach 1966–1993 powstało ponad 400 kościołów. Bardzo

aktywnie (moralnie i materialnie) wspierał też opozycję antykomunistyczną, służył z bezkompromisowych kazań, a władze przedstawiały go w Watykanie jako osobę stojącą na przeszkodzie normalizacji stosunków między państwem a Kościołem. Już po upadku komunizmu, w roku 1992, został arcybiskupem metropolitą przemyskim, odznaczony licznymi tytułami naukowymi i nagrodami za działalność społeczną, a w 2006 r. Orderem Orła Białego. Zmarł 29 grudnia 2012 r. w Przemyślu, a pośmiertnie został upamiętniony przez Senat RP jako jeden z najwybitniejszych hierarchów Kościoła rzymskokatolickiego w powojennej Polsce.

Nie ma zatem wątpliwości, że zaprezentowany w książce materiał biograficzny dotyczący tak ciekawej postaci jak abp I. Tokarczuk wart był opracowania i wydania. Zdaniem M. Krzysztofińskiego „prezentowana książka wpisuje się w nurt coraz bardziej docenianej tzw. historii mówionej” (s. 14). Ta jednak wydaje się przez niego dość swobodnie rozumiana: jako chyba każda rozmowa o charakterze autobiograficznym, bez względu na jej metodologiczne podłoże. We wstępie M. Krzysztofiński informuje jedynie, że podczas opracowania z wypowiedzi wyeliminowano powtórzenia. Czytelnik nie dowiaduje się natomiast, jak daleko osoba przeprowadzająca wywiad ingerowała w jego strukturę i jak ta struktura pierwotnie wyglądała. Dotyczy to zarówno etapu tematycznego porządkowania opowieści, jak i redakcji poszczególnych wypowiedzi. We wstępie zabrakło również informacji o tym, jak przebiegały wspomniane rozmowy z abp. Tokarczukiem. Czy pozostawiono mu możliwość stworzenia swobodnej narracji autobiograficznej, która była później uzupełniana szczegółowymi pytaniami? Wydaje się to stanowić metodologiczne minimum, pozwalające zaliczyć źródło do kategorii historii mówionej *sensu stricto*. Układ pytań i odpowiedzi w opracowaniu wskazuje natomiast, że rozmowie bliżej było do dziennikarskiego wywiadu niż do *oral history*. Co jednak godne pochwały, w przypisach autor zaznaczył, które informacje – wplecione w opracowanie w odpowiedzi abp. Tokarczuka – zostały pozyskane podczas późniejszych rozmów, zarówno z samym arcybiskupem, jak i z innymi osobami z jego otoczenia, oraz kiedy te informacje pozyskano. Wydaje się, że autor opracowania zachował również indywidualny styl wypowiedzi abp. Tokarczuka. Oznaczył też własne (nieliczne) dopiski uzupełniające wypowiedź o często pomijane w mowie potocznej części zdania, a także miejsca, z których wycięto fragmenty wypowiedzi Tokarczuka. Przy tym ostatnim możemy się jednak jedynie domyślać, czy były to wspomniane powtórzenia, czy może fragmenty przeniesione do innych części wywiadów. Materiał biograficzny został też obszernie opatrzonej przypisami

rzeczowymi i bibliograficznymi, co wskazuje na pogłębioną kwerendę. Zabrakło w nich bliższej lokalizacji pojawiających się w rozmowie miejscowości, informacji o niektórych osobach, a w wielu miejscach odniesień do dat wydarzeń, o których opowiada abp Tokarczuk, czy wyjaśnień wydarzeń i kwestii, które dla nie-historyków mogą pozostać niezrozumiałe.

Ciekawy wydaje się postulat M. Krzysztofińskiego „przeprowadzenia rozmów z osobami, które na różnych polach współpracowały i podzielały poglądy abp. Tokarczuka, jak również z tymi, którzy mieli odmienne zdanie” (s. 14)¹. Można jednak przypuszczać, że i tu chodziłoby bardziej o wywiad dziennikarski, niż o autobiograficzną narrację wzbogaconą o kwestionariusz dotyczący I. Tokarczuka.

Publikacja, oprócz przedmowy – listu abp. Tokarczuka z 2 kwietnia 2012 r. do czytelników publikacji (s. 7) – zawiera również aneks (s. 125–143), w którym znalazły się trzy teksty: homilia wygłoszona przez bp. Edwarda Frankowskiego na jubileusz 70-lecia kapłaństwa Ignacego Tokarczuka, który przypadał 24 czerwca 2012 r., oraz dwie homilie na okoliczność uroczystości pogrzebowych arcybiskupa, wygłoszone przez E. Frankowskiego i Kazimierza Ryczana. Wydawcy zamieścili w książce również wykaz skrótów stosowanych w opracowaniu oraz indeks osób.

Wielkim atutem książki jest bogaty materiał ikonograficzny liczący ponad 100 reprodukcji, opublikowany zarówno we wprowadzeniach do poszczególnych rozdziałów, jak i w oddzielnym, kolorowym dodatku. Znalazły się w nim m.in. zdjęcia oraz kopie dokumentów z prywatnego archiwum Ignacego Tokarczuka, zdeponowanego w Instytucie Teologicznym w Sandomierzu (m.in. zdjęcia rodzinne ze Zbaraża i świadectwa szkolne), z Instytutu Pamięci Narodowej (tu m.in. zdjęcia z uroczystości kościelnych wykonywane przez funkcjonariuszy SB) oraz ze zbiorów licznych instytucji i osób prywatnych, z którymi biskup miał styczność zwłaszcza w ostatnich kilkunastu latach swojej duszpasterskiej aktywności.

Katarzyna Bock-Matuszyk
Wrocław

---

¹ Dla porównania podobny projekt badawczy dotyczący kard. Bolesława Kominka zrealizowano w Ośrodku „Pamięć i Przyszłość” w 2009 r. Jego celem było nagranie relacji kleryków wyświęconych przez kard. Bolesława Kominka.